

פרשת ראה תקס"ג

ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה, [יש לדקדק, אומרו ראה מיותר, כמראה איזה דבר חידוש. ותו אומרו אנכי, הלא כל משנה התורה הוא דברי משה רבינו ע"ה בעצמו, והוה ליה למימר ה' נותן לפניכם, ואינו דומה לשאר חומשין ושם הוא נוסח דברי ה' ושם אתי שפיר לשון זה כמו אם בחקותי תלכו ודומיהן. תו אומרו היום ברכה, הלא ארז"ל [עירובין כ"ב.] היום לעשותן ולא היום לקבל [שכרן]. את הברכה אשר תשמעון כו' והקללה אם לא תשמעו כו' וסרתם מן הדרך כו' לעבוד אלהים אחרים אשר לא ידעתם, יש לדקדק שינוי אשר ואם, גם מ"ש רש"י אשר תשמעון על מנת שתשמעון מאי בעי בזה. תו אומרו אשר לא ידעתם, וכי בעבודה זרה שידעו ליכא קפידא ח"ו.

נקדים ריש פרשת עקב, והיה עקב תשמעון כו' ושמרתם ועשיתם אותם, [יש לדקדק אומרו עקב, ודברי רש"י ז"ל ידוע, גם ושמרתם כו' כפול], ושמר ה' אלהיך לך את הברית כו', [יש לדקדק, פתח בלשון רבים וסיים בלשון יחיד], ואהבך וברכך כו' על האדמה אשר נשבע לאבותיך כו', [על האדמה מיותר], ברוך תהיה מכל העמים כו' והסיר ה' ממך כל חולי כו'.

לבאר כל זה נקדים מ"ש התבואות שור סוף יבמות, אהא דאחז"ל בסוטה [סוטה י"ג:] משה רבינו ע"ה לא מת שנאמר וימת שם משה עבד ה' על פי ה' ונאמר להלן ויהי שם עם ה' מה להלן עומד ומשמש אף כאן עומד ומשמש. והקשה, דהוה ליה למימר מה להלן חי אף כאן חי. ותירץ, כי הקשו המפרשים למה ה' משלם שכר הצדיקים בעולם התחיה ולא משלם תיכף אחר הפטירה, [כי עיקר השכר הוא רק בעולם התחיה, אף שמתענגים הנשמות בגן עדן התחתון והעליון, אין זה עיקר השכר. כמשל

מלך אחד הלך בדרך לבדו ונסתכן שם ומצאו איש נבזה ועני והצילו מסכנתו ויחפוץ המלך ליתן לו שכר גדול וכבוד לעשותו משנה אליו, ויביאהו אל ביתו וירא בעניניו ויתבונן כי אי אפשר לו כלל לקבל השכר ההוא היותו מלא מומין וצרעת ופניו רעים ונבזים ומלבושיו קרועים ערום מכל מדע, מה עשה המלך, הכניסו להיכלו לשבת בחדר מיוחד בהיכל המלך, והזמין לו כמה רופאים שירפאו מומיו וחסרונותיו ופקד עליו המלצר להאכילו כל טוב עד שיהיה פניו טוב ויפה, והזמין לו בלנים לרחצו בכל יום, והזמין לו כמה חכמים שילמדוהו כל מיני מדע וכתב ולשון, ועשה כזאת איזה שנים עד שנעשה ראוי ומוכן לקבל השכר ההוא אשר חפץ המלך ליתן לו, וזה העני ודאי כל אותן השנים נתעדן ממילא מאד, אך אין זה קיבול השכר רק הכנה לשיוכל לקבל שכרו.

כך ענין האדם בעבודתו לה' ארז"ל מלכא דאיהו לבר מהיכליה כו', לזאת עבור שעולם הזה הוא עלמא דשיקרא אין מכיר גדולתו ורוממותו, לכן האיש הנלבב ועובד ה' שכרו גדול כמו העני הנזכר, משא"כ בעולמות העליונים אין שכר על עבודת ה', ואמנם השכר אשר חפץ ה' ליתן רב מאד עין לא ראתה, כאומרו [תהילים לא, כ] מה רב טובך אשר צפנת ליראיך, והנשמה להיותה מורגלת כמה שנים עם החומר אין ביכולתה לקבל השכר ההוא עדיין, לזאת צוה ה' להושיב הנשמה בחדרי היכלי גן עדן התחתון או העליון, כל אחת כראוי לה, ושם היא רוחצת ומתלבנת ומזדככת מעניני החומר, ושם תלמד חכמות רמות והשגות בשיבות אשר שם, ומתעלית תמיד ממדריגה למדריגה מהשגה להשגה עד שתהיה מוכנת לשתוכל לקבל השכר הרב ההוא, ובאמת מתעדנת מאד ממילא בתענוג נפלא בגן עדן, אבל אין זה קיבול השכר אלא הכנה

כי העובד שלא על מנת לקבל פרס יגדל שכרו כהנה וכהנה. ולזה רמזו באמרם קרב אתה כו' ושמענו 'ועשינו' דייקא, ר"ל עיקר חפצנו הוא העבודה, לזה די לנו אם נשמע ממך, ולז"א ה' הטיבו כל אשר דברו מי יתן שיהיה לבבם זה כך תמיד ליראה אותי רק כדי לשמור מצותי, ולא לשום קיבול שכר, ואז ייטב להם ולבניהם לעולם, כי יגדל השכר מאד בהיותם עובדים שלא על מנת לקבל פרס.

אמנם אף על פי כן מצינו כמה יעודים גשמיים בתורה, משמע שיש שכר מצוה בהאי עלמא, ומצינו על זה כמה דברים אשר בעבורם יש שכר גם בעולם הזה כאשר יבואר. האחד הוא הצדקה והגמילות חסדים אשר הם כוללים אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה, וכשארז"ל על פסוק [משלי יט, יז] מלוה ה' חונן דל הובא שם ברש"י ז"ל, כי הנותן צדקה אפילו נגזר עליו ח"ו איזה גזירה מלמדים עליו זכות ואומרים העני היה נפשו מפרכסת לצאת וזה החייהו והחזיר נפשו כו', ומבואר מזה דגודל כח הצדקה גורם שיקבל שכר גם בעולם הזה, וכאמרם ז"ל [בבא בתרא ט.] שקולה צדקה נגד כל המצות כולן.

אכן הרב נזר הקודש דרך אחרת לו בזה, ופירש משארז"ל [בבא קמא ט"ז:] על מה שאמר ירמיה ע"ה על אנשי ענתות יהיו מוכשלין לפניך בעת אפך עשה בהם אפילו בשעה שהן עושין צדקה הכשילם בכני אדם שאינם מהוגנים כדי שלא יקבלו עליהם שכר. ודקדק באומרו בשעה, והוה ליה למימר אפילו כשעושין. וע"ש בפרשת חיי שרה דף ש"ב שביאר זאת עם משארז"ל פ"ק דבבא בתרא [ח.] רבי פתח אוצרות בשני בצורת ואמר יכנסו כאן בעלי מקרא משנה והלכות דחק יונתן בן עמרם ונכנס ולא רצה לגלות את עצמו שלא ליהנות מכבוד התורה ואמר פרנסני ככלב וכעורב ופרנסו ולבתר דנפיק אמר אוי לי

אל השכר והתענוג בא ממילא], הלא ה' מקיים כל מצות התורה וכתוב וברבים כד', טו] ביומו תתן שכרו שמיד שנשלם משך העבודה צריך ליתן השכר, והאדם כשנפטר נשלם עבודתו ומגיע לו תיכף השכר.

ותירצו עם הא דקי"ל [בבא מציעא ק"י:] שליח ששכר פועלים ואמר להם שכרכם על בעל הבית שניהם אינם עוברים בבל תלין, זה לפי שאין הפעולה שלו, וזה לפי שלא שכרו, הכי נמי ישראל קבלו התורה ע"י משה רבינו ע"ה הבטיח להם שכרם מאת ה', משום הכי ליכא כאן בל תלין, ואמנם במשה רבינו ע"ה לא שייך זה, דהא הוא שמע כל התורה מפי ה' ואי אפשר שיתעכב שכרו עד אחר התחיה, לכן בהכרח שלא מת ולא נשלמה עדיין עבודתו. וז"ש מה להלן עומד ומשמש אף כאן עומד ומשמש, וזה עצמו משה"כ וימת שם משה, ותיבת 'שם' מורה על הגזירה שוה שלא מת, וביאר הפסוק בעצמו טעם הדבר ואמר משום שמשה רבינו ע"ה הוא עבד ה' על פי ה', שהוא עבד את ה' על פי ה' לא על פי שליח וכאמור וש"י.

העולה, דמחמת שניתנה התורה והמצות ע"י משה רבינו ע"ה ליכא שכר מצוה בהאי עלמא, ויתכן עם זה לבאר מה שאמרו ישראל למשה רבינו ע"ה קרב אתה ושמע כל אשר יאמר ה' אלהינו ושמענו ועשינו, ואמר ית"ש הטיבו כל אשר דברו מי יתן והיה לבבם זה להם כל הימים ליראה אותי ולשמור מצותי למען ייטב להם ולבניהם לעולם. ויש לדקדק, מדוע הטיבו כל אשר דברו, וכתבנו מזה במ"א.

ולהנ"ל יובן, כי הבינו אשר אם ישמעו כל התורה מפי ה' יהיה להם שכר גם בהאי עלמא, משא"כ אם ישמעו מפי משה רבינו ע"ה, אלא שלרוב דביקותם אז לא עשו כלל לקבל פרס והיו חפצים רק בגוף העבודה לכן נתרצו לשמוע מפי משה רבינו ע"ה, ונודע

שנתתי פתי לעם הארץ, ויש לדקדק אמאי קאמר הכי דוקא לבתר דנפיק ולא מעיקרא.

אלא הענין הוא עם מ"ש במדרש נבראשית רבה נח, ח' המאכיל פרוסה לצדיק כאלו מקיים ה' חומשי תורה כי מסייע לו לעשות מצות, וכמ"ש ז"ל [עירובין מ"א:] העוני מעביר האדם על דעת קונו, ומהאי טעמא אמרינן שקולה צדקה נגד כל המצות לפי שהוא גורם לעני קיום כל המצות ושכרו אתו, וזה בא בשכרו. ואמנם המחזיק ידי תלמיד חכם שכרו כפול ומכופל מצד לימוד התורה, וגדול שכר התורה משכר המצות, כמשרז"ל [סוטה כ"א.] תורה בין בעידנא דעסיק בה בין בעידנא דלא עסיק בה אגני ומצלי מצוה דוקא בעידנא דעסיק בה מצלי. והיינו כי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא ואינו מציל אלא בעת קיומה, משא"כ תורה שהיא מדברים שאדם אוכל פירותיהן כו' מצלת תמיד, משום הכי מעיקרא פרנסו דידע שגם בעם הארץ זכה בצדקה לשכר מצות, אלא שגדול כח זכות המפרנס לתלמיד חכם שזוכה בחלקו גם לשכר תורה וגדול שכר תורה שמגין לעולם, משא"כ מצוה אין מגין אלא לפי שעה, לכן לפי שעה לא נצטער דאז היה בידו שכר הגנת מצוה שהוא עכ"פ לפי שעה, אבל בחר דנפיק נתעורר צערו שמוטב היה לו לפרנס במקומו לתלמיד חכם. ואמנם המפרנס לאינו הגון ודאי אפילו לשעה אין לו שכר, וז"ש אפילו בשעה שעושין צדקה כו', 'בשעה' דייקא, ר"ל לא מיבעיא שלא תזמין להם תלמידי חכמים ששכרם מגין לעולם, אלא אפילו עני הגון שמגין לשעה עכ"פ ג"כ אל תזמין להם אלא הכשילם בבני אדם שאינם מהוגנים, עכ"ד ודפח"ח.

הרי לדרכו אין זכות הצדקה מצד עצמה גדול לשיגין בעולם הזה, אלא עבור שזה הנותן בא בשכרו של המקבל, ונפקא מינה, דלדרכנו אפילו הנותן צדקה לאינו

תלמיד חכם רק שהוא הגון יש לו שכר בהאי עלמא נמי, ולדרכו דוקא לתלמיד חכם וכאמור, ויש עוד נפקא מינה דלדרכו אזי צריך ליתן ולחזור וליתן אפילו מאה פעמים, כיון דלמי שאינו תלמיד חכם מיד ככלות הנתינה לא מגנא וצריך בכל פעם נתינה חדשה, משא"כ לדרכנו.

ובזה ביארנו פסוקי פרשתן. השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמיטה ורעה עינך כאחיק האביון ולא תתן לו וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך כו'. ויש לדקדק אומרו ולא תתן לו כו', אטו בשופטני עסקינן שבשביל צמצום הפרנסה אשר בשנת השמיטה ימנע לגמרי מנתינת צדקה, ויתן עכ"פ כפי יכולתו, ויותר מזה באמת אין חיוב עליו. תו אמרו באחיק האביון, תיבת האביון מיותר, כי כבר כמה פעמים קודם פסוקים אלו כתב תיבת אביון ובודאי לא על עשירים מצוה. תו אומרו נתון תתן, וארז"ל [בבא קמא ל"א.] אפילו מאה פעמים, איך יאמר כך מן הקצה אל הקצה, דזה מחזיק בסברא שלא ליתן כלל עבור דוחק הפרנסה בשנת השמיטה, ומזהירו תיכף על נתינת ק' פעמים, והוה ליה למימר אזהרה זו של ק' פעמים במקום אחר. תו אומרו ולא ירע לבבך בתתך לו, תיבת בתתך לו מיותר לגמרי, דהא מהא קמיירי. ותו כי בגלל הדבר הוא אריכות לשון, הוה ליה למימר כי בעבור זה כו'.

ויובן עם האמור, כי באמת לא מיירי בשופטני שימנע לגמרי מצדקה, ובודאי אף שהפרנסה דחוקה יתן עכ"פ כפי כחו, אך להיות בשאר שנים אין בצורת ולא שכיחי כל כך מקבלים, והבעל הבית יכול ליתן צדקה בריוח, משום הכי אינו מקמץ ונותן הן לבעלי תורה הן לעם הארץ הגון, משא"כ

לעשות כמשרז"ל מדוע שבט לוי היו פנויים מעבודת פוך לפי שצפה הקב"ה שהיה עתיד שבט לוי לעבודת ה', ועוד מוסיף ה' חסדו לעשות תרתי דסתרי, דהיינו אפילו באדם אחד אם צופה שעתיד להרע ולהטיב מקדים שכר על העבודה העתידה ואינו מקדים עונש על הרעה העתידה.

וארז"ל [שמות רבה א', לז] שמדת הדין קטרגה על ישראל שלא להוציאם ממצרים לפי שעתידין לעשות העגל והקב"ה לא השגיח בזה לפי שאינו דן על העתיד, ואף שהיה שבט לוי פנוי מעבודת פוך מחמת הטובה העתידה, לפי שיש חילוק בין טובה לרעה כאמור, אבל פרעה לא ידע מחילוק זה וידע שעתידין ישראל לומר אלה אלהיך, והקשה למשה רבינו ע"ה ממה נפשך אם דן ה' על העתיד איך יגאלו ואם אינו דן למה אתם פנויים, והיינו ממה נפשך או אתם למה פנויים, או דבריו למה, שאתם רוצים לגאול לישראל א"כ לכו לסבלותיכם, והוא לא ידע החילוק שבין רעה לטובה עכ"ד.

ובזה ביארתי פסוקי תהלים [יז, ב] מלפניך משפטי יצא עיניך תחזינה מישרים, [פירוש הזכיות ולא העבירות, וקשה כל האומר הקב"ה וותרן כו' [ב"ק נ.]], בחנת לבי פקדת לילה [פירש"י ענין בת שבע, ויש לדקדק כפל הלשון], צרפתי כל תמצא כו' לפעולת אדם בדבר שפתיך אני שמרתי ארחות פריץ תמוך אשורי במעגלותיך כל נמוטו פעמי כו', ואין לזה ביאור כלל, וכבר כתבנו מזה במ"א. ויובן עם האמור, כי הקשו המפרשים אהא דבאשר הוא שם והא מצינו בן סורר ומורה נידון על שם סופו [סנהדרין ע"א:] עכ"ד. ותירצו דהתם שאני לפי שכבר התחיל לעשות מעשים אשר תדע שעתידי לעשות נמשכת מאלו המעשים, כי עמדה תורה על סוף דעתו כו'. עוד תירצו דבדיני שמים נידון באשר הוא שם אבל בדיני אדם נידון על שם סופו.

בשנת השמיטה שהמקבלים שכיחין וזה אין לו ליתן בריוח, לכן יעלה בדעתו לקמץ מליתן לעם הארץ ולא יתן רק לתלמידי חכמים אשר זכות זה הצדקה גדול מאוד לדרך נזה"ק הנ"ל שמגין אף אחר הנתינה, משא"כ נתינת הצדקה לעם הארץ.

ונודע משארז"ל [נדרים מ"א.] אין עני אלא מן התורה, וכל מקום שנזכר בכתוב עני או אביון פירושו שאינו בן תורה, ולז"א השמר לך פן יהיה כו' קרבה שנת השבע כו' ורעה עינך באחיך 'האביון' דייקא, ולא תתן לו, שתאמר מוטב אתן רק לבן תורה נמצא זה העני ימות ברעב ח"ו, וקרא עליך אל ה' כו', אדרבה, לסברתך דנתינה לעם הארץ אינו מגין רק לשעה, א"כ איפכא מסתברא נתון תתן לו אפילו ק' פעמים כדי שיהיה לך הגנה תמיד, אבל האמת ולא ירע לבבך אפילו כחתך לו, ר"ל אפילו אחר הנתינה לא ירע לבבך כדברי נזה"ק לבתר דנפיק כו', כי האמת אינו כך אלא כי בגלל הדבר 'הזה' דייקא, ר"ל כדרכנו דצדקה מצד עצמה כחה גדול שיתברך האדם עבודה, ולכן אפילו בנתינה לעם הארץ אין לשכרה הפסק ומגין אפילו לאחר הנתינה והבן.

הרי ביארנו ענין אחד אשר על ידו יקבל שכר גם בעולם הזה, והיינו עשר בשביל שתתעשר [שבת קי"ט:] ובחנוני נא בזאת. עוד יש ענין אחד. בהקדם מ"ש פרשת דרכים בביאור משארז"ל במדרש [שמות רבה ה', טז] למה משה ואהרן תפריעו את העם ממעשיו לכו לסבלותיכם, אתם למה ודבריתם למה לכו לסבלותיכם, אמר רבי יהושע בן לוי שבט לוי פנויים היו מעבודת פוך. ופירש, כי הקב"ה אינו דן את האדם אלא לפי מעשיו של עתה כמ"ש בישמעאל באשר הוא שם, אך זהו דווקא לענין העונש, אבל לענין מדה טובה מרבה לשלם שכר אפילו על הטובה שאדם עתיד

ותירוצ זה הב' תמוה בעיני, דאדורבא לא מצינו בשום דין מדיני אדם שיהי נידון על שם סופו, ואיפכא משמע, דבדיני שמים הוא נידון על שם סופו שהרי המלאכים קטרגו על ישמעאל על שם סופו, וכן על ישראל ביציאת מצרים, ואף שהקב"ה לא השגיח בזה ודאי משמע דהיינו כי ה' חפץ חסד הוא ודינו הוא בחסד יותר מדיני שמים, וכמ"ש במ"א ע"פ משפטי ה' אמת צדקו יחדיו, אבל אם איתא דבדיני שמים אין נידון על שם סופו מה מקום לקטרוגן.

לכן נראה לי להיפך, לפי שארז"ל [סנהדרין ע"א:] בן סורר ומורה לא היה ולא עתיד להיות ולא נאמרה אלא דרוש וקבל שכו. ממילא דין זה אינו כלל דיני אדם, כי דיני אדם היינו מה שנמסר לבית דין של מטה לדרון, משא"כ זה אינו אלא דרוש וקבל שכו. ממילא דין זה אינו נקרא רק דין שמים, ממילא בדיני שמים נידון על העתיד בין לרעה כמו בן סורר ומורה, בין לטובה, כדמצינו שהקשו המפרשים בההוא דישמעאל שקטרגו המלאכים שעתידין בניו להמית את בניך בצמא ולא קטרגו על מה שעתיד ישמעאל עצמו לחטוא, ותירצו, משום דמצינו [בבא בתרא ט"ז:] שעשה ישמעאל תשובה, הרי דבדיני שמים נידון תמיד על העתיד הן לרעה הן לטובה, אבל בדיני אדם אין נידון על שם סופו בשום דבר, משא"כ דיני ה' בעצמו עושה ב' החסדים אפילו באדם אחד שנותן ה' שכר על הטובה שעתיד לעשות, ואינו מענישו על הרעה שעתיד הוא עצמו לעשות.

והנה מצינו שאמר שמואל הנביא לשאול ביקש ה' לו איש אשר כלבבו וכנפשו יעשה [שמואל א יג, יד], הרי שבחן ה' לבו של דוד על העתיד שלא ישנה בשום ענין מדבריו ולכן זיכהו למלוכה, ואמנם אף שבודאי צפה שעתיד לעשות מעשה דבת שבע [אמת כל האומר דוד חטא אינו אלא

טועה [שבת נ"ה:] מ"מ דוד המלך ע"ה בעצמו החזיקו לחטא עצום כידוע עוצם תשובתו] מ"מ היה משפטו מאת ה' בעצמו וצפה על הטובה ולא על הרעה, כי משפט ה' מעורב מהחסד אשר בדיני אדם ואשר בדיני שמים, וז"ש מלפניך משפטי יצא, שהמשפט שלי מלפניך הוא, וענין תחזינה מישרים, ר"ל צופה אתה בזכיות העתידות ולא ברעה העתידה. וביאר הענין בעצמו כי בחנת לבי וראית שעתיד אני להיטיב מעשי ואח"כ גם פקדת לילה מענין בת שבע וצרפתי כל תמצא, ואם כן הן לפעולות אדם, ר"ל בין בדיני אדם, והן בדבר שפתיך, היינו בדיני שמים, אני שמרתי כו', כי בדיני אדם אין לראות גם הטובה העתידה ובדיני שמים שיש לראות גם רעה העתידה, משא"כ תמוך אשורי במעגלותיך, במשפטים שלך, לכן כל נמוטו פעמי, כי אתה משגיח על הטובה העתידה ולא על הרעה.

והנה כתבו המפרשים דאף דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, מ"מ שכר מחשבה טובה איכא בהאי עלמא, לפי שאין שכר המחשבה גדול כל כך כשכר המעשה ויוכל שכר זה להיות בהאי עלמא, ממילא כל שכן השכר שהקב"ה משלם על הטובה שעתיד האדם לעשות כל שכן שיש על זה שכר גם בהאי עלמא.

עוד מצינו להמהרש"א ז"ל בחידושי אגדות [קידושין ל"ט:] הקשה על מ"ש שכר מצוה בהאי עלמא ליכא והא כתיב אם בחקותי כו'. ותירץ, זכותא דרבים שאני. עוד מצינו שישראל אוכלין בזכות אבות כמ"ש בפייט באבות בטחתי ופעלם אכלתי, והיינו כי האבות הם כבר בעלמא דקשוט והם הובטחו שיגן זכותם על בניהם אחריהם ואין זה נקרא שכר מצוה בהאי עלמא. עוד יש לומר, כי אין עולם הזה כדאי לשכר מצוה, וא"כ יש לומר דבארץ ישראל שם

את מגורשת אם תתני לי ר' זוז], דבתנאי אם אינה מגורשת אלא בעת שנותנת מאתים זוז, אבל על מנת כאומר מעכשיו ומגורשת תיכף כשנותנת אח"כ ר' זוז.

ובכך נבוא אל הביאור, שלהיות שראו ישראל שקיבלו כל התורה באמצעות משה רבינו ע"ה ולא מפי ה' בעצמו מזה הבינו שלא יהיה שכר מצוה בהאי עלמא, ודאגו על זה, ואמר להם משה רבינו ע"ה ראו זה דבר חדש שעם היות שאנכי נותן לפניכם כל המצות, אף על פי כן יצוייר ג"כ היום ברכה שיהיה שכר בהאי עלמא, וביאר באיזה אופן יהיה זה, ואמר את הברכה שאתן לכם אשר תשמעו אל מצות כו' לעתיד, ולזה פירש"י על מנת אשר תשמעו, ר"ל שאתן לכם תיכף הברכה על מנת שתשמעו לעתיד ותעשו מצות כלשון על מנת שהוא כן, ושכר זה יש בהאי עלמא. אכן פן תדאגו שיהיה ח"ו ג"כ עונש על העתיד, לז"א שענין הקללה אינו כן, אלא והקללה אם לא תשמעו, 'אם' דייקא, בתנאי אם, שלא יהיה העונש אלא אחר עשותו העבירה ולא יהיה נידון על שם סופו.

אבל הוטל תנאי בדבר, באומרו וסרתם כו' אחרי אלהים אחרים אשר לא ידעתם [אלהים אחרים כולל כל העבירות], ר"ל דוקא עבירה שאתם עתידים לעשות אשר עכשיו לא ידעתם כלל, שלא התחלתם במעשה שימשוך העבירה ההיא, כענין בן סורר ומורה וכאמור, והיינו אשר לא ידעתם, שעדיין אין לכם ידיעה והתחלה מזה. אולם בברכה תתברכו תמיד על שם סופו, והבן כל זה היטב.

★ ★ ★

השמר לך פן תנקש אחריהם אחרי השמדם מפניך כו'. קשה, כלפי לייא, דאיך יטעה לעשות כמעשיהם אחרי שרואה שהם נשמדו, ורש"י ז"ל נרגש מזה ע"ש. גם לאמר איכה יעבדו הוא מיותר, ודי באומרו ופן תדרוש לאלהיהם, ודברי רז"ל ידוע. וכל

השראת קדושה יוכל להיות שם איזה השפעה כל דהוא מפירות שכר מצוה. עוד מצינו במדרש [דברים רבה ג', ו] חד אמר כל מה שישראל אוכלין בעולם הזה בשביל חולי ויסורין וחד אמר כל מה שישראל אוכלין בעולם הזה אינו אלא מברכותיהן של אומות העולם, והקשו הא מצינו [סנהדרין ק"ה:] כל ברכות בלעם נתהפכו כדי שלא יאמרו אומות העולם שישראל נתברכו מברכותיהן. ותירצו, דבזמן שישראל עושין רצונו של מקום אין חשש זה שיאמרו אומות העולם כך, ולכן יכולין לאכול מברכות אומות העולם.

וזה יהיה ביאור פסוקי עקב, כי דאגו ישראל על ששכר מצוה בהאי עלמא ליכא ויצטרכו לבא לידי חולי ויסורין לאכול בשבילם בעולם הזה, ולזה אמר להם משה רבינו ע"ה ענינים הללו אשר עבורם יאכלו בעולם הזה ולא יצטרכו לחולי ויסורין, לזה אמר והיה עקב תשמעון, עקב הוא לשון סוף, ר"ל השכר שיתן ה' על מה שבסוף אתם עתידים לשמוע, ועוד ושמרתם ועשיתם, מלשון ואביו שמר, ר"ל מה שאתם מחשבים תמיד לעשות מצוה היינו מחשבה טובה, ורמז באומרו תשמעון על זכותא דרבים כדברי מהרש"א, ועוד ושמר ה' כו' אשר נשבע לאבותיך, היינו זכות אבות, משום הכי אמר כאן לשון יחיד שעל זה אין צריך זכותא דרבים, הרי ארבעה, ועי"ז ואהבך וברכך כו'. ועל החמישית אמר על האדמה אשר נשבע היינו זכותא דארץ ישראל וכאמור. ששית, ברוך תהיה מכל העמים, כשאתם עושים רצונו של מקום תוכלו לאכול בעולם הזה מברכות העמים, וממילא והסיר ה' ממך כל חולי שלא תצטרך לחולי ח"ו והבן.

ובזה נבאר פסוקי פרשתן. נקדים שכתבו הפוסקים [עי' רמב"ם הל' אישות פ"ו ה"ז] בדיני התנאי שיש חילוק בין תנאי על מנת ובין תנאי אם, [ר"ל בין אומר הרי את מגורשת על מנת שתתני לי ר' זוז, ובין אומר הרי

המשך הפסוקים יש בהם דקדוקים הרבה, לא נאריך בהזכרתם.

ונבאר זאת בהזכיר דברי הבעל העקרים [מאמר ב' פרק לא] ז"ל בקצרה: המציאות כולו נחלק לג' חלקים, החלק הא' עולם התחתון שהוא עולם היסודות וההויה וההפסד, והחלק הב' עולם הגלגלים, והחלק הג' עולם המלאכים. ואלו הג' חלקים יש הבדל רב ביניהם. כי עולם התחתון כל אישיו נפסדים, ועולם הגלגלים בלתי נפסדים, אכן הם גשם וישיגם מקרה הגשם ואלו הב' חלקים אף על פי שנבדלים זה מזה, מ"מ פועלים זה בזה ומתפעלים זה מזה, כי מסיבוב הגלגלים וחילופי מצביהם יתחדשו ביסודות הרבה חילופים, ומתהווה על ידם המחצבים והצמחים ובעלי החיים. והחיות בבעלי חיים בא מנפש הגלגל. ומאשר נראה בכל גלגל תנועה מיוחדת זה למזרח וזה למערב, וכן הרבה, וזה מהיר בתנועה וזה מתאחר, נדע בהכרח שיש לכל אחד סיבה חוצה לו זולת נפשו תיחד לו תנועה מיוחדת, ואותם המיוחדים תנועת הגלגלים הם מניעים אותם, והמניעים ההם נקראים שכלים נבדלים, לפי שהם נבדלים מחומר, ונקראו בלשון התורה מלאכים. ונמצא לפ"ז שיש במציאות חלק שלישי בהכרח ונקרא עולם המלאכים.

והחלק הזה עם היותו נבדל תכלית ההבדל מב' החלקים האחרים, הנה הוא פועל בעולם הגלגלים ומניע אותם תנועות מתחלפות בשינויים הרבה כאמור, וא"כ חלקי המציאות מתאחדים ונקשרים זה בזה ונשמר הסדר בהם תמיד, ומזה מוכרח שאי אפשר מבלי שיהיה לג' חלקים האלה כח אחד מנהיגם ומאחדם. וכמו שנמצא בבעלי חיים ג' כחות נבדלים קצתם מקצתם, והם הנפש הזנה אשר בכבד, והנפש החיונית אשר בלב, והנפש המרגשת אשר במוח, ואלו הג' נפשות נבדלות זה מזה בפעולתם. כי הנפש הזנה

שבכבד תדמה אל עולם ההויה וההפסד, לפי ששם יתהפך המזון מצורתו לצורת הדם, ונפש החיונית שבלב תדמה אל עולם הגלגלים, כי כמו שבתנועת הגלגלים נמשך חיות אל עולם התחתון ואם ינוח הגלגל כהרף עין מתנועתו יפסד העולם כפי מנהג הטבעי, כן בתנועת הלב ימשך החיות אל כלל הגוף, ואם ינוח הלב מתנועתו לשעתו ימות הבעל חי. והנפש המרגשת שבמוח תדמה לעולם המלאכים, לפי שממנה יצאו כחות החמשה חושים וכחות הנפשות שאינם גשמיים, ככח המדמה והמצייר ודומיהן שאינם מושגים בחוש רק מושגים מצד הפעולות הנמשכות מהם, כמו שלא יושגו השכליים הנבדלים אלא מצד פעולותיהם.

וג' כחות האלה אשר בבעל חי יש להם כח אחד מאחדם, ונקרא כח המנהיג הגוף, ומקשה כל חלקיו וכחותיו קצתם בקצתם, ונקרא אצל הרופאים הטבע, כאשר יש בעולם בכללו כח אחד קושר כל חלקי המציאות וכחותיו קצתם בקצתם ומנהיג אותם, והוא השי"ת, ומזה הכח שבאדם המקשר כל כחותיו וחלקיו כמו שאמרנו, ממנו נקח ראיה על מציאות נמצא אחד מנהיג ומקשר כל פרט המציאות וחלקיו, אין הבדל בדמיון הזה מכחות הגוף אל כלל המציאות, אלא שבכחות הגוף כל כח מהם הוא נותן שפע לחבירו, ומקבל שפע מחבירו המושפע ממנו, כי הלב נותן כח החיות לכל האברים וגם אל הכבד. והכבד נותן כח הזון אל הלב וכל האברים. והמוח נותן החוש והתנועה אל הלב והכבד ומקבל מהם החיות וההזנה. ובעולם בכללו אין הענין כן, כי הנותן השפע לא יקבל שום שפע מהנשפע ממנו, כי יושפע השפע מעליונים על התחתונים על צד הנדיבות לבד, לא לקבלת שום תועלת מהם, עכ"ד הרב בעל העקרים.

אכן אף על פי שכתב שעולמות העליונים לא יקבלו שפע מהתחתונים, מ"מ מקבלים

תועלת כולם מעולם התחתון, כידוע שהעבודה צורך גבוה, שבמעשי התורה והמצות שישראל עושין, מוסיפין כח בכל העולמות, ונעשה בהם הכנה לשיוכלו לקבל השפע בריבוי מאת ה', ולכוונה זו לבדה ניתנה תורה לישראל, זולת אצל ה' לבדו נאמר אם יחטא איש מה יפעול לך ואם יצדק מה יתן לך, כי הוא יתברך אין צריך לזולתו, אבל שאר כל העולמות תלוי פגמם ותיקונם במעשה התחתונים, והקב"ה כביכול ג"כ מתענג בזה בצד מה, והיינו כי מטבע הטוב להיטיב ולהשפיע טובה בתמידות, ובשביל זה לבד ברא כל העולמות, וכאשר התחתונים במעשיהם הטובים הוסיפו כח וגבורה בפמליא של מעלה, אז כח בידם לקבל שפע הרבה, וזהו כביכול תענוג להקב"ה, כמו שיקבל תענוג איש נדיב לב מאד, כשיזדמן לו איש הגון שיתן לו צדקה, מה שנדיבות אדם נדיב אינו כטפה מן הים נגד נדבתו וחסדו ית"ש, ואינם בסוג אחד כלל, מכל שכן שכביכול תענוג הוא לפניו כשהעולמות כולם מזדככים במעשינו, שאז ית"ש נותן לכולם שפע בצדקה הרבה.

ובזה יובן מה שאמר הכתוב בפרשת ואתחנן [דברים ו', כה] וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת לפני ה' אלהינו כאשר צונו, שיש לדקדק מה ענין צדקה לשמירת המצות. גם אומרו לפני ה' אלהינו מיותר. אולם לפי שאמר שם בתחלה שצונו ה' כל המצות לטוב לנו, לא שח"ו יקבל הוא תועלת במעשינו כי הוא אין צריך לזולתו, וחשש פן עי"ז יתשללו ישראל בעבודתם בחושבם שהרי זה כעובד את עצמו, והגם שמגיע תועלת לכל העולמות מ"מ לו ית"ש אין מגיע מעשה העבודה, לז"א כל תחשבו כך, כי גם הוא ית"ש מקבל מזה תענוג במה שנותן צדקה, ויהיה שיעור הכתוב כאלו אמר וצדקה תהיה לנו לפני ה' אלהינו כי נשמור לעשות כו', ר"ל כי כל העולמות ישיגו חיות ושפע ממעשינו, ולפני ה' אלהינו יבא ג"כ תענוג

כענין הנותן צדקה וכאמור. באופן שעכ"פ כל העולמות מקבלים שפע מאת ה' על פי מעשינו, ומקבלים תועלת ממנו.

ובאמת אין כל כך פלא בזה שבמעשה המצות שצונו ה' ית"ש מקבלים רוב שפע כל העולמות, כי כך צונו ה'. אבל יותר פלא מזה הענין העבודה זרה שהיו עובדים דורות הקדמונים, והיו עובדים לצבא השמים כל אומה לצורה ידועה לה, וחשבו אותה לאלוה, ובעבודתם ומעשיהם שעשו לאותה הצורה נעשה בה הכנה שתקבל מילוי שפע, וממנה נשפע להם, וכענין שאמרו [ירמיהו מד', יח] ומן אז חדלו לקטר למלאכת השמים כו', והרי זה פלא גדול, שאפילו במעשים מתועבים שעשו שהם תועבה בעיני ה', ג"כ הרבו שפע באותה הצורה אף שכל השפע מאת ה'.

והטעם הוא, כי יתברך שמו נותן ארך אפים לעוברי רצונו ומשגיא לגוים ויאבדם [איוב יב', כג], ונותן כח הבחירה לאדם, וכענין מכריחין את בוראם לצור צורות ממזרים, כי כל זה עשה ה' למען תהיה הבחירה. וברוך ה' אשר בחר בנו מכל העמים והודיענו תורתו, לומר שע"י כל המצות הללו אני מצוה לכם שתרכבו השפע בכל העולמות, אבל בזולת מצות הללו אף שתדעו באיזה מעשה אחר לבד מאלה המצות שהוא ג"כ יוסיף תת כח בצבא השמים או במזל, לא חפצתי בהם, וכל אלה הם דברי משה רבינו ע"ה לישראל במקראי קודש אלה.

וחשש שאף שיראו ישראל שנשמדו העמים מפניהם עבור אותן העבודות ופעולות שעשו לצורות הידועות, וראו שהקפיד ית"ש על זה, אולי יעלה בדעתם כי לא הקפיד ה' על זה רק עבור שחשבו אותן הצורות לאלהות, אבל זולת זה אין קפידא, וא"כ מאחר שאנו רואין שחפץ ה' שנוסיף כח בכל העולמות, כי זהו עיקר כוונת המצות שצונו, א"כ גם כל אותן המעשים שעשו האומות

ההנהגות

להוסיף כח בצבא השמים גם אנחנו נעשה, רק שאנחנו יודעים שאינם אלהות, ולא נעשה מעשים הללו רק עבור שאנו יודעים שחפץ ה' בזה שנוסיף כח בעולמות, ולכן גם מלבד אלה המצות שצונו נעשה גם מעשים שעשו האומות אשר בחנו בנסיון שאותן המעשים מוסיפין בהם כח. וז"ש השמר לך פן תנקש אחריהם, אף שתראה השמדם מפניך, ותדרוש במעשים שעשו לאלהיהם, כדי שתדע איזה מהמעשים שהם מוסיפין כח בצבא השמים, ותאמר איכה יעבדו הגוים האלה את אלהיהם, ר"ל אותן שחשבו לאלהות, ואעשה כן גם אני, ולא לשם עבודת גלילים, רק לשם רצון ה' וכאמור.

ונוכל לפרש בתיבת גם אני שמיותר, אלא שבא לרמוז בזה שתקחו ראייה מהתנהגות גופכם, שכל הכחות המשפיעים מקבלים שפע מהנשפע בהם, וכדברי העקרים שהבאתי, ומהעולם קטן תקחו ראייה למציאות העולם בכללו, שהעולם העליון יקבל תועלת מהתחתון המושפע ממנו, ולכן תרצו לעשות את מעשי האומות שעשו. עז"א לא תעשה כן לה' אלהיך, ירצה, אף שאתם לא תעשו המעשים האלה לשם ע"ג, רק לשם רצון ה' אלהיך, אף על פי כן לא תעשו כן. דבשלמא אילו לא היה באפשר להוסיף כח בצבא השמים אלא אם כן בעשיית איזה מעשה אשר המעשה ההוא טוב בעיני ה', ולא בדבר המתועב, אז היה סברא זו טובה שתחשבו שלא הקפיד ה' רק על שעשו אותן לאלהות, אבל תדעו כי כל תועבת ה' אשר שנא עשו לאלהיהם, כי הרי גם את בניהם ובנותיהם ישרפו באש לאלהיהן, שדבר זה גם אתם בעצמכם מבינים שהוא דבר מתועב, ומהחלק תבינו על הכלל, שכולם כך מתועבים לפניו, כי ה' נתן הבחירה חפשית וכמש"ל, וא"כ איך תוכלו לעשות מלבד המצות הללו שום מעשה הידוע לכם שיוסיף כח בצבא השמים, הלא לכם לחשוב שמא דבר זה מתועב

לפניו, לכן דוקא את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרו לעשות ולא זולת.

ולבל תטעו לומר דאף שאמת הדבר שאין לנו לעשות שום פעולה שעשו האומות, אף שידוע שפעולה ההיא תוסיף כח בצבא השמים משום דשמא או ודאי הוא מתועב בעיני ה', אבל עכ"פ בדבר מצוה שצונו ה' שראינו שמעשה ההוא טוב לפניו והמעשה ההוא מוסיף כח למעלה א"כ נוסיף עליו כדי להוסיף כח יותר, לז"א בל תוסיפו, כי אפילו מעשה ההוא הטוב, אם תוסיפו הרי הוא מתועב בעיני ה', וכן לא תגרעו ממנו, דהיינו אולי תחשבו הלא אין ה' מקפיד כל כך להוסיף כח הרבה בעליונים, כיון שאסר לנו המעשים ההם הידועים לנו שמוסיפין ג"כ כח ונתרצה ה' למעט במעשים המוסיפים כח, א"כ גם אם אגרע מעט מהמעשה מצות אחת אין כל כך קפידא, לז"א ולא תגרעו ממנו, כי כך גזרה חכמתו ית"ש דוקא בלי תוספות וכלי גרעון הוא חפץ באלה המצות. והבן כל זה היטב. [נועיין בבעל העקרים מאמר ג' פרק יד מ"ש לפרש בפסוקים הללו ע"ש].

★ ★ ★

את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרו לעשות. פירש"י ז"ל ליתן לא תעשה על עשה כו' שכל השמר לשון לא תעשה הוא. וכן מצינו בכמה מצות שיש בדבר אחד כמה עשין ולא תעשין, הן בדבר שהוא בקום ועשה, הן בדבר שהוא בשב ואל תעשה, וכמשארז"ל [מכות ט"ז:] אכל צרעה כו' ודומיהן הרבה, וכן כלל ליתן לא תעשה על כל המצוות עשה, וכל זה להרבות השכר בדבר, אף שהענין אינו אלא דבר אחד, מ"מ כיון שיש בו כמה עשין או כמה לאוין, נחשב כאלו קיים כמה וכמה מצות.

ואחשוב שעל זה רימז ר' חנניא בן עקשיא [מכות פ"ג משנה יז] רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה

חבריא למימר ר"י דמבשל הוא. בתר הכי קאמר תני תנא קמיה דרב השוחט בשבת כר"מ ומשתיק ליה משום דע"כ לא קאמר ר"מ כו' ופריך והא מתני' דשוחט הוא כו' ומשני שהיה לו חולה כו' וקשה דאכתי הוא מוקצה דהא לא היה עומד למלוח בשביל החולה, כיון דבלאו הכי מבשלין ודם שבישלו דרבנן, וא"כ לתירוץ א' בתוספות ד"ה ונסבין הוי מוקצה. ציינתי בקצרה ובחידושי בחולין בסוגיא הנ"ל בגמרא בדיבור כגון שהיה לו חולה והבריא כתבתי דבר זה בארוכה.

בפסוק [ישעיה לא, ו] שובו לאשר העמיקו סרה בית ישראל, [פירש"י לה] אשר העמיקו לו סרה. יש לדקדק, דהוה ליה למימר שובו לה' ולמה לו האי סימנא לאשר העמיקו סרה. גם תיבות בית ישראל מיותר, דהא להם מדבר, כי ביום ההוא ימאסון איש אלילי כספו ואלילי זהבו אשר עשו לכם ידיכם חטא, [יש לדקדק מאי נתינת טעם הוא על אזהרת התשובה, בשלמא אם אמר שובו כי יבא יום פורעניות הוה אתי שפיר, אבל מאחר שיבוא יום נחמה מפלת אשור, איך יוכרח מזה עשיית תשובה, ואיפכא מסתברא, ותו מאי ביום ההוא, ולא פירש באיזה יום והוה ליה למימר כי יבא יום כו'] ונפל אשור בחרב לא איש וחרב לא אדם תאכלנו ונס לו מפני חרב ובחוריו למס יהיה [יש לדקדק מאד אחר שיפלו מי ינוס, ואיפכא הוה ליה למימר ונס לו מפני חרב והדר ונפל, וכמ"ש רז"ל [סוטה מ"ד:] שתחילת נפילה ניסה] וסלעו ממגור יעבור וחתו מנס שריו נאום ה' אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלים ע"כ.

קודם כואי לבאר זה נקדים לבאר שני משניות. משנה א' באבות [ו', ט] אמר ר' יוסי בן קיסמא פעם אחת היית מהלך בדרך ופגע בי אדם אחד ואמר לי רצונך

ומצות. כי לשון תורה יורה לפעמים על דבר אחד ומדה אחת שהאדם מתנהג בה, ובמסכת גיטין [ס"ז.] אמר רבי שמעון בר יוחאי לתלמידיו בניי שנו מדותי, פרש"י ז"ל למדו תורותי. וז"ש כי לזכות את ישראל הרבה להם [באופן כן] תורה [לשון יחיד] ומצוות [לשון רבים], ר"ל שבדבר אחד מקיים הרבה מצות.

ויתכן עם האמור לפרש משה"כ [תהילים קיט', קן] נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדקך, דתיבת לשמור מיותר. אך דלכאורה השבועה באה לקיום מצות עשה, כדי שלא יהא יצרו תוקפו לעבור, והרי בלאו הכי מושבע ועומד מהר סיני, רק שזה אינו אלא עשה אחד, ועכשיו ע"י השבועה לא יעשנה איכא נמי לאו דבל יחל, ומרויח עוד, כי בעשיית המצוה מקיים עשה ולא תעשה. וז"ש נשבעתי ואקיימה, ר"ל שעשיתי שבועה לקיים מצות עשה, ואם תאמר מה ארויח בשבועה זו, הא בלאו הכי מושבע כו', לז"א לשמור משפטי, ר"ל שע"י השבועה יש בקיום המצות עשה, גם בחינת לשמור שהוא לא תעשה. וק"ל.

חסלת פרשת ראה

לשבת ראש חודש אלול תקנ"ב

באורח חיים [סי' שכ"ה] חולה שצריך בשור שוחטין לו ואין מאכילין אותו נבילות. ויש ב' דעות אם מחללין שבת שלא להאכילו נבילה דרבנן, דיש לומר דבאיסור דרבנן אין קץ לאכול. ונראה לי הוכחה דאפילו בשביל איסור דרבנן מחללין את השבת מסוגיא דחולין [ט"ו.] השוחט בשבת וביום הכפורים כו' אמר ר"ה דרש חייא בר רב משמיה דרב אסורה באכילה ליומא ונסבין